

УКРАЇНСЬКЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО НА ПРЯШІВЩИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ

Оксана ДАНИЛЮК-КУЛЬЧИЦЬКА

молодший науковий співробітник відділу української етнології ННДІУВІ

Анотація. У статті досліджується історіографія вивчення літературного процесу на Пряшівщині. Об'єктом дослідження є історіографія українського літературознавства у Словаччині; предметом – публікації, що вміщують будь-яку інформацію про літературні дослідження словацьких українознавців у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Українознавчі дослідження загалом та фахове осягнення художньої словесності українців Пряшівщини зокрема привертати і продовжують привертати до себе увагу вчених. Хоча існує велика кількість різноманітних досліджень з даної проблеми, є нагальна потреба створення узагальнюючої аналітичної праці, яка буде присвячена розвитку українського літературознавства в Словаччині у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Ключові слова: Пряшівщина, українське літературознавство.

Дослідження українського літературознавства у Словаччині є невід'ємною частиною досліджень розвитку словацького українознавства в цілому. Актуальність цієї теми зумовлена тим, що словацькі українознавці досліджували переважно «нематерикову» українську літературу своїх співвітчизників, маловідому в Україні.

Об'єктом даного дослідження є історіографія українського літературознавства у Словаччині; предметом – публікації, що вміщують будь-яку інформацію про літературні дослідження словацьких українознавців у

другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Хронологічні межі праці визначені особливостями історичного розвитку регіону, а саме появою українознавчих інституцій періоду комуністичного режиму у Чехословаччині, а з ними – і групи вчених нового покоління, серед яких Л. Бабота, І. Волошук, І. Гірка, Й. Голєнда, С. Гостиняк, О. Зілінський, Ф. Ковач, Ю. Кундрат, І. Мадцинський, М. Мольнар, М. Мушинка, М. Неврлий, М. Роман, О. Рудловчак, Й. Сірка, Ю. Бача, А. Червеняк, В. Черевка, А. Шлепецький, І. Шлепецький, Я. Юрчо та ін.

Ця праця реалізується в межах виконання науково-дослідної роботи, що фінансується з державного бюджету, «Україна і світове українство в системі українознавства. Українці в світовій цивілізації і культурі».

З другої половини ХХ ст. держава почала виділяти значні кошти на видання підручників, наукової та художньої літератури, періодики української орієнтації тощо для потреб українського населення Чехословаччини. Так у вчених Пряшівщини з'явилася можливість досліджувати літературний процес регіону. Роботи, присвячені науковій діяльності літературознавців Пряшівщини, можна поділити на такі групи: бібліографії, біографії, спеціальна література з різних галузей знань, де йдеться про діяльність наукових організацій та окремих учених, праці, присвячені розвитку літературознавства у Словаччині.

Бібліографічні дослідження представлені бібліографіями праць учених та статей, оприлюднених у періодичних наукових виданнях («Науковий збірник Музею української культури у Свиднику», «Наукові записки Союзу русинів-українців Словацької Республіки») та нерегулярних виданнях філософського факультету Пряшівського університету.

У 2010 р. вийшла довгоочікувана бібліографія статей «Наукового збірника Музею української культури у Свиднику» [1] (номери 1–10; усього на 2013 р. є 26 номерів), укладена З. Джупинковою. Цей збірник є найбільш вагомим науковим періодичним виданням Пряшівщини. Він виходить із 1965 р. і містить розділи з історії, історії культури, літературознавства, мовознавства. Деякі номери збірника присвячені окремій темі чи особистості. На його сторінках зібрані праці усіх місцевих та деяких закордонних учених.

Також у 2010 р. вийшла бібліографія «Наукових записок» – збірника, що видавався спілкою українських вчених при Культурному союзу українських трудящих у Чехословаччині з 1972 р. до 1994 р. М. Няхай, яка уклала цю бібліографію, у вступній статті коротко охарактеризувала тематику кожного моночи політематичного збірника, порахувала кількість статей у кожній із представлених у збірнику тем. Так, 50 статей із 217, надрукованих у всіх номерах збірника, присвячені літературознавству. М. Няхай зазначила, що всі статті, крім лінгвістичних та етнографічних, віддзеркалюють застійні часи у політиці 1970–80 років. Обидві згадані бібліографії надруковані латиницею, що відповідає сучасним тенденціям у науці регіону.

Недолік під час пошуку інформації про дослідження вчених у бібліографіях статей періодичних видань Пряшівщини полягає в тому, що вони не містять довідок про авторів, тому досить важко дізнатися, з якої країни той чи інший дослідник чи до якої генерації вчених він належить, тоді як для деяких досліджень такі питання є дуже важливими.

Щодо персональних бібліографій учених, то таких існує лише декілька. Дослідниця із Ужгорода Тетяна Ліхтей у праці, присвяченій літературознавству Пряшівщини 90-х років, зазначає, що бібліографія праць пряшівських

дослідників стала б дуже цінним виданням для сучасних українських вчених, які вимушені збирати інформацію, розкидану на сторінках газет, журналів та наукових збірників [2, 255].

У 1998 р. у книзі другий двотомника «Колеса крутяться» вийшла бібліографія праць словацького українознавця академіка М. Мушинки [3].

У 2001 р. побачила світ бібліографія праць М. Неврлого, найстаршого українста Словаччини [4]. У тому ж 2001 р. в Ужгороді з'явилася книжка «Олена Рудловчак: бібліографія праць та літопис життя». Бібліографія праць словацького письменника і літературознавця Ю. Бачі вийшла у 2012 р. [5] в Ужгороді [6]. Укладачі цих довідників включили до видань праці, опубліковані у різних країнах і різними мовами. У виданнях також є перелік публіцистичних, наукових та енциклопедичних статей про науковців.

До згаданих бібліографій слід додати перелік праць зі словацького українознавства та дотичних досліджень, включених у монографію Й. Сірки про розвиток української літератури у Чехословаччині в 1945–1975 рр. [7] (видана англійською мовою у 1978 р. та перевидана українською в 1980 р. у Мюнхені). Ця бібліографія є цінним джерелом для дослідників, оскільки впорядкована за розділами: газети та журнали, бібліографічні джерела, історія, літературна критика, історія літератури та рецензії, школа й культура, питання економіки, політичні питання. Єдиний недолік полягає в тому, що зазначені у роботі праці видані до 1978 р.

Друга група літератури, що відображає дослідницьку діяльність літературознавців Пряшівщини, представлена автобіографіями двох учених та великою кількістю статей, що розкидані по українській та зарубіжній періодиці.

Автобіографія словацького українознавця М. Мушинки розкриває найцікавіші сторінки його життя, важливі віхи у науковій діяльності, та все ж вона не містить детального опису та аналізу його праць [8]. Так само і автобіографія/бібліографія Ю. Бачі починається розповіддю автора про історію та долю його найважливіших робіт. Бібліографія, що вміщена у цю працю, укладена за роками публікації досліджень, що робить її малоприматною для використання. Пізніше цю помилку виправив ужгородський вчений І. Хланта, уклавши біобібліографію за звичними розділами та доповнивши кожну позицію збірок пунктами змісту [8].

Із словників та енциклопедій, у яких можна знайти коротку біографічну інформацію про літературознавців Пряшівщини та назви і роки видання їхніх найбільш вагомих праць (наприклад, «Енциклопедія українознавства» за редакцією Володимира Кубійовича [9], «Українська літературна енциклопедія» [10], довідник «Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості» [11] та ін.), виділимо два видання, що безпосередньо стосуються досліджуваного регіону: «Краєзнавчий словник русинів-українців» [12], у якому містяться статті про

значні постаті регіону, а також «Енциклопедія історії та культури карпатських русинів» за загальною редакцією П. Магочія [13]. Хоча остання книжка була перевидана в Україні у 2010 р., у ній відсутні відомості про науковців молодшого покоління, в число яких входять літературознавці Ярослав Джоганик, Валерія Юричко, Віра Жемберова.

Низка праць присвячені розвитку літературознавства у Словаччині за певні періоди часу. Це кілька статей у наукових виданнях, кожному з яких 10 і більше років. Т. Ліхтей у дослідженні про українське літературознавство Пряшівщини 90-х років ХХ ст. дала оцінку двом найвагомішим працям, що вийшли за досліджуваний період: «Закарпатоукраїнська проза другої половини 19 ст.» Любиці Баботи та «3 історії літератури Закарпаття та Чехо-Словаччини» Ю. Бачі [2]. Т. Ліхтей згадує лише одного представника молодшого покоління літературознавців регіону – Я. Джоганика – і його неопубліковану дисертаційну працю про художньо-естетичні цінності української прози, а також зауважує про занепад галузі, що не збагачується новими іменами, а натомість поповнюється дослідженнями у звичних для старших дослідників напрямках: карпатика і літературна компаративістика.

У своєму виступі «Розвиток літературознавства в українській літературі Чехо-Словаччини після 1945 р.» [15] на міжнародній конференції словацький україніст Ю. Бача зазначив, як тогочасний політичний режим впливав на розвиток українського літературознавства у Чехословаччині після 1945 р. Оскільки виступ був оприлюднений після розпаду Радянського Союзу, автор міг відкрито говорити про проблеми науки, створені політикою держави. Ю. Бача поділив різні періоди у літературознавстві та літературній критиці відповідно до знакових політичних подій у країнах комуністичного табору: встановлення комуністичного режиму, а разом з ним і поява заполітизованої літературної критики, яка не усвідомлювала своїх завдань (тут Ю. Бача не згадує жодних прізвищ); ХХ з'їзд КПРС та вплив шістдесятництва і, як наслідок, послаблення політичного тиску, формування нових тенденцій у літературознавстві – науковості та неупередженості (йдеться про роботи Василя Хоми, Федора Ковача, Андрія Червеняка, Йосифа Шелепця, а згодом Івана Мацинського та Ореста Зілінського, які намагалися повернути літературі статус мистецтва, а не допоміжної дисципліни суспільно-політичного життя); події Празької весни, що знову відкинули літературознавство та літературу Пряшівщини «до невимогливого і псевдолітературних «місцевих критеріїв», здрібнення тематики й рівня критики, брак будь-якої свіжої думки...» [15, 293]. До представників періоду псевдонаукового літературознавства він відносить Михайла Романа, Василя Комана і Федора Ковача. Незважаючи на те, що на час проведення конференції згадані вище вчені змогли повернутися до міжнародних стандартів наукових досліджень, Ю. Бача вбачає найважливішим завданням сучасного українського

літературознавства розкрити його теперішній стан і демаскувати тих, хто нашкодив науці через страх перед політичним режимом чи відданість йому.

Таким чином, аналіз історіографії українського літературознавства в Словаччині у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. показав, що історія наукової діяльності літературознавців Пряшівщини привертала і продовжує привертати до себе увагу істориків та вчених, які спеціалізуються на інших галузях знань. Наявна чимала кількість досліджень, спрямованих на вивчення окремих сторін даної проблеми: бібліографічної, біографічної, наукознавчої, спеціальної наукової літератури. Проте, незважаючи на безсумнівний інтерес наукового співтовариства до цієї теми, досі не існує узагальнюючої аналітичної праці. Дослідники обмежилися фрагментарним та неглибоким розглядом цього питання. Саме тому існує нагальна потреба створення узагальнюючої аналітичної праці, яка б об'єднала відомості про напрямки і тенденції українського літературознавства у Словаччині та допомогла науковцям глибше ознайомитися з цим процесом.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Džupinková Z. Vedecký zborník Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku (Bibliografický súpis článkov č. 1–10).* – Prešov, 2010. – 192 с.
2. *Ліхтей Т.* Українське літературознавство Пряшівщини останнього десятиліття ХХ ст. // *Словацько-українські взаємини в галузі мови, літератури, історії та культури. Збірник матеріалів з міжнародної конференції, яка відбулася у Пряшеві 12–13 вересня 2002 р.* – Філософський факультет Пряшівського університету. – Пряшів, 2003. – С. 255–260.
3. *Колеса крутяться... Біобібліографія академіка Миколи Мушинки.* – Кн. 2: *Бібліографія / Уклад. О. Мушинка.* – Пряшів: *Фундація «Карпати»*, 1998. – 125 с.
4. *Mikuláš Nevrlý. Personalna bibliografia / Zostav. A. Faybiková.* – Prešov, 2001. – 147 с.
5. *Юрій Бача: біобібліогр. покажчик / Іван Хланта; Упр. культури Закарпат. облдержадмін., Обл. орг-метод. центр культури Закарпаття.* – Ужгород: *Патент*, 2012. – 159 [8] с., фотогр.
6. *Закривидорога О., Ільченко Л., Падяк В.* Олена Рудловчак. *Бібліографія праць та літопис життя / Вступ. слово В. Падяка.* – Ужгород: *Вид-во В. Падяка*, 2001. – 160 с.
7. *Sirka J. The Development of Ukrainian Literature in Czechoslovakia 1945–1975.* – Peter Lang, 1978. – 198 р.
8. *Колеса крутяться...: біобібліографія академіка Миколи Мушинки.* – Кн. 1: *Спогади / Уклад. О. Мушинка.* – Пряшів: *Фундація «Карпати»*, 1998. – 198 с.: іл.
9. *Юрій Бача – хто він такий? / Автор Ю. Бача; упор. Т. Мурчинко.* – Пряшів, 2002. – 88 + 12 с., іл.
10. *Енциклопедія українознавства: У 10 томах / Головний редактор Володимир Кубійович.* – Париж – Нью-Йорк: *Молоде життя*, 1954–1989.
11. *Українська літературна енциклопедія: У 3 томах.* – Київ, 1988–1995.
12. *Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / Упоряд. В. А. Просалової.* – Донецьк: *Східний видавничий дім*, 2012. – 516 с.
13. *Краєзнавчий словник русинів-українців Словацької Республіки*, 1999. – 500 с.

14. Енциклопедія історії та культури карпатських русинів. – Ужгород: Видавництво В.Падяка, 2010. – 888 с.
15. Бача Ю. Розвиток літературознавства в українській літературі Чехо-Словаччини після 1945 р. // Від

Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету. Міжнародна конференція (Пряшів – Свидник, 12–15 червня 1991 р.). – 1992. – С. 290–294.

Оксана Данилюк-Кульчицкая
Українське літературознавство на Пряшевщині в другій половині ХХ – початку ХХІ століття: історіографія проблеми

Анотація. В статті досліджується історіографія вивчення літературного процесу на Пряшевщині. Об'єктом даного дослідження є історіографія українського літературознавства в Словаччині; предметом – публікації, які містять будь-яку інформацію про літературні дослідження словацьких україністів в другій половині ХХ – початку ХХІ в. Українознавчі дослідження в цілому і професійне вивчення художньої мовності українців Пряшевщини в частині привлекли і продовжують привертати до себе увагу вчених. Хоча існує велика кількість різних досліджень по даній проблемі, існує необхідність створення загальної аналітичної роботи, яка буде присвячена розвитку українського літературознавства в Словаччині в другій половині ХХ – початку ХХІ в.

Ключові слова: Пряшевщина, українське літературознавство.

Oksana Danyliuk-Kulchytska
Ukrainian Literary Studies in Presov Region in the Latter Half of the XX – Beginning of the XXI Century: Historiography of the problem

Annotation. The article is devoted to historiography of research of literary process in Presov Region. Historiography of the Ukrainian literary studies in Slovakia is the target of research; publications which contain any information on literary researches of Ukrainian studies scientists from Slovakia in the latter half of XX – beginning of the XXI century appears as subject or research. Researches of Ukrainian studies and professional comprehension of literature of Ukrainians from Presov Region attracted and still attract attention of scientists. In spite of great number of different researches of the problem there is need in creation of general analytic research devoted to development of the Ukrainian literary studies in Slovakia in the latter half of XX – beginning of the XXI century.

Key words: Presov Region, Ukrainian literary studies.